

SZILÁGYI ALADÁR

Fiume, város a valóság felett

„Meggzámálhatóanok a világ
elbeszélései.”

(ROLAND BARTHES)

Ami engem illet, nem Benedek Szabolcs barátunk kötetének fedelét megpillantva talákoztam először a „fiumei cápa” motívummal, amikor a Helikon Kiadónál megjelent, díjazásra érdemes küllemű könyvét a kezembe vehettem (Benedek Szabolcs: *A fiumei cápa*. Helikon Kiadó, 2017, 399 oldal). Nem, az „én cápám” sokkal régebbi, még a regénybeli időnél is régebbi keletű. A *Nagyváradi Napló* 1901. június 23-i számának A hétről című rovatában a szolgálatos szerkesztő, bizonyos Ady Endre – aki egyébiránt napról napra teleírta az újságot – így fogalmazott egyik színes szösszenetében: „*Úgy ám, csak akik még Noéval gondolkoznak, hiszik el, hogy van holt szezón is, eseménytelen nyári szak, melyről újságíró nagyapáink sikerült vicceket gyártottak a fiumei cápa s társai cég alatt. Dehogyan van. Olyan eszeveszetten lármás a világ, hogy valósággal gonosz irigyen gondolunk az elmúlt szép időkre, mikor így nyáron többnyire pihent a krónikás. Olyan nagyot változott a világ, hogy még a fiumei cápa is rehabilitálódott. Kiderült, hogy ezek a fiumei cápák gyalázatosan hamisítatlan cápák és nem – kacsák. Minthogy hát sok minden kiderül apránként...*”

Az író nevéhez tapasztott „barátunk” epitheton viszont – reményeim szerint – nem könnyelműen odavetett jelző, hiszen ittjártakor a Vele készült terjedelmes beszélgetésünk volt az utolsó interjú, ami a felszámolásra ítélt *Erdélyi Riportban* 2016. december 25-én megjelenhetett. Szabolcs – aki azóta is megtisztelő mértékben érdeklődik a mi dolgaink alakulása iránt – már akkor elárulta, hogy mire készül: „Amikor a trilógiát befejeztem, azt hittem, ez a történet itt számomra véget ér, más irányba mozdulok el. De az történet, hogy egy éve némi időt eltöltöttem egy ösztöndíjjal

Rijekában, amit a Monarchia idején Fiuménak neveztek. Ott annyira változatlanul megvan ez a milió, és annyira megragadtak ezek az érzések, hogy amikor ott voltam, ingerelt arra, hogy ismét elkezdjek egy olyan regényt írni, ami ezzel az időszakkal kapcsolatos.” Tavalyi beszélgetésünk idején *A fiumei cápa* már a szerkesztő asztalára került, s meg is jelent a 2017-es Könyvhét alkalmával.

Adott a szerző, aki már előző regényeivel bőszégesen bizonyította, mennyire otthonosan mozog ebben az ántivilágbeli, Monarchia-kori közegben. Kedve támad „fiumézni”, és adott Fiume, ahová nem regényírhatnékből keveredett. De Benedek Szabolcs nem volna az, aki, ha e különös, különleges múltú város falai közt csámbozogtában ne bukkanhat volna rá a „témára”. És minden egyebet félretéve, fél esztendő alatt elibénk rittyentette, egy nagyregény formájában... E mögött a ritka írói teljesítmény mögött számos, általa nem leplezett műhelytitok leledzik. Például az, hogy – jó szokása szerint – bár minden hátsó írói szándék nélkül, ha már megadatott hosszabb időt a városban mulatnia, eleve „készült” Fiuméből, s később, regényépítés közben alaposan dokumentálódva, ezt a tudásalapot bővítette

tovább. Így vált lehetővé, hogy számunkra, a regény olvasói számára rendkívül hitelesen, érzékletesen és nem utolsósorban érdekesen jelenüljön meg az a világ, amit Fiume jelentett a Monarchiához tartozása utolsó éveiben. Benedek Szabolcs egyaránt mestere a leírásnak és a cselekmény bonyolításának. Ha szükségeltetik, regényideje kellőképpen lelassul avégett, hogy „legyen elegendő időnk” a táj, a városkép befogadására, játszik a türelmünkkel, de nem él vissza vele, hiszen egy-egy hirtelen váltással mindent felpörgetve fokozza az izgalmat.

Már az első, igen sikeres, igen hatékony felütés után meg se járja az eszünket, hogy a történetből mennyi a valóság, mennyi a fikció, nem tépjük az agyunkat azon: mi a szövegvilág és az adott szövegtől függetlenül is létező valós világ viszonya? A szöveg leglassúbb kanyarulataiban is magával sodor, a legdrámaibb szituációk (a robbantás, a földrengés, a szökőár) megjelenítése pedig prózapoétikai remeklésként „feleltetik” a leíró-részletező szövegrészek lassúdáságát. Egyébként három évszázad óta, Johann Jakob Breintingernek köszönhetően „tudjuk”, hogy az irodalom utánzásának anyagát és eredetijét nem annyira a „jelenvaló világból”, mint sokkal inkább a „lehetséges dolgok világából” kölcsönzi. Az irodalom természeténél fogva a valós világ kiterjesztése – a fikció, az utópia, a fantázia, az álom, az imagináció irányába való meghosszabbítása. Tzvetan Todorovnak, a szemiológia tavasszal Párizsban elhunyt pápájának érdeme az a pontos felismerés, mely szerint a szerző elbeszélése egy fiktív univerzumot idéz fel. Ennek alapján konstruálja az olvasó a maga képzelt univerzumát: e képzelt univerzum hozza létre az olvasó elbeszélését. Ezek szerint két elbeszélés és két képzelt világegyetem létezik. Az irodalmi elbeszélés világtéremtő lehetőségei mellett Todorov az olvasás világtéremtő képességének tényét hangsúlyozza.

Benedek Szabolcs megkönnyíti az olvasó dolgát, egy annyira koherens, hihető világot kínál számunkra, melyben nagyon hamar magunkra találhatunk, eddigi nemtudásunk hamarvást elenyészik, eddigi tudásunk ennek a műves, rafináltan adagolt prózavilágnak hála, lapról lapra bővül, gazdagodik. A „mi Fiuménk” minden érzékszervünk igénybevételével konstruálódik, valósággal beszippant bennünket, ideje jelenné válik, a korszak minden szövevénye belénk ita-

tódik, a térség a mi terünk, immár a szerzővel együtt a regénybeli figurák otthonosságával mozgunk benne. A szerre felbukkanó regényhősök közeli ismerőseinkké válnak, a több szálon futó cselekmény a mi kezünkben is összefut. Adott egy budapesti újságíró, Kovách Richárd, aki szeretne egy olyan cikksorozatot írni a Fiumét fenyegető állítólagos cápaveszélyről, amely leleplezi a szenzációhajhász szakmát. Egy másik szálon a jobb sorsra érdemes olasz fiatalember, a kávéházi pincérként dolgozó Antonio életét követhetjük nyomon. A harmadik szál egy magas rangú magyar tisztségviselő, Noskó Gáspár és háznépe életét villantja fel. És körülöttük kavargog, fortyog, zajlik az olasz–magyar–horvát kikötővárosnak a látszólag békés felszín alatti, ellentmondásokkal, nemzetiségi és társadalmi feszültségekkel terhes élete. A helyszín regénybeli értékét csak fokozza az az el nem hanyagolható tény, hogy Fiuméba csapódnak ki, itt gyülekeznek, itt várakoznak behajózásra a Monarchiából egy másik, jobbnak remélt Újvilágba menekülni törekedők tömegei.

A valóságos Fiume – akár a nevéhez tapadó, vérbeli „fiumei cápa” – realitások fölötti metaforává emelkedik, a pár napot felölelő cselekmény térédeje előbb alig érzékelhető, majd mindinkább fokozódó fenyegetettségérzetet, megfoghatatlan veszélyérzetet generál bennünk. Az állatvilág, a sirályok, a tonhalak, a cápák világának ösztönös viselkedése, mely előre jelzi a közelgő természeti katasztrófák sorozatát, akár figyel-

meztetésül szolgálhatna a szárazföld cápái, a szárazföld ragadozója, az ember számára. De mi réges-régen elvesztettük az efféle, ösztönökből fakadó képességeinket. És minden vészes ómen, riasztó előjel ellenére, végképp „képtelenek voltunk elhinni”, hogy az egymást követő cápajárások, szökőárok, földrengések karnyújtásnyi időn belül bagatell epizóddá minősülnek ahhoz képest, ami 1914 nyarán bekövetkezik. Kovách Richárd szerkesztő úr ismét

felül a Fiuméba tartó vonatra, szemlét tartani a romjaiból éledező, az újraépülő város fölött. A kerekek gyorsuló kattogása közben már nem hallja, hogy a pályaudvart ellepő rikkancsok a szarajevói merényletről harsogva lobogtatják a friss lapokat.

Barna Imre

műfordító, író

Törzsasztal

Budapesten született 1951-ben. A Toldy Ferenc Gimnáziumban érettségizett, majd az ELTE olasz–német szakán szerzett diplomát 1975-ben. 1995–1998 között a római Magyar Akadémia igazgatója, több évtizeden át az Európa Könyvkiadó szerkesztője, főszerkesztője, majd ügyvezető igazgatója. 1999–2004 között a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem bölcsészkarán olasz szakosoknak vezetett óraadóként műfordító-szemináriumokat.

Az 1970-es évek óta kritikákat és esszéket is publikál.

Elsősorban Umberto Eco, továbbá a Nobel-díjas Bob Dylan kizárólagos magyar fordítója, utóbbinak életrajzírója is. Újrafordította Rozsban a fogó címmel (2015) J. D. Salinger magyarul Zabhegyezőként ismert regényét. Fordításában jelentek meg R. M. Rilke válogatott prózai művei, továbbá Giorgio Pressburger több kötet.

Több elismerés mellett József Attila-díjas, az Olasz Köztársaság Érdemrendje lovagkeresztjének birtokosa, 2007-ben az olasz nemzeti műfordítói díjat érdemelte ki.

Barna Imre műfordító Nagyváradon
Fotók: Szűcs László